

Анотація

У статті досліджено сучасний стан ринку хліба і хлібобулочних виробів Тернопільського регіону. На основі проведеного дослідження виділені основні проблеми в діяльності хлібопекарських підприємств України і Тернопільського регіону. Сформовано динаміку виробництва хліба і хлібобулочних виробів у Тернопільському регіоні. Враховуючи медичні рекомендації щодо споживання хліба на добу і кількість населення, подано рекомендовані обсяги виробництва хліба і хлібобулочних виробів в Тернопільському регіоні. Обґрунтовано перспективи розвитку ринку хліба і хлібобулочних виробів Тернопільського регіону.

Ключові слова: хлібопекарські підприємства, асортимент, хлібопекарська галузь, тіньовий ринок, ринок хліба і хлібобулочних виробів.

Аннотация

В статье исследовано современное состояние рынка хлеба и хлебобулочных изделий Тернопольского региона. На основе проведенного исследования выделены основные проблемы в деятельности хлебопекарских предприятий Украины и Тернопольского региона. Сформирована динамика производства хлеба и хлебобулочных изделий в Тернопольском регионе. Учитывая медицинские рекомендации относительно потребления хлеба на сутки и количество населения, поданы рекомендованные объемы производства хлеба и хлебобулочных изделий в Тернопольском регионе. Обоснованы перспективы развития рынка хлеба и хлебобулочных изделий Тернопольского региона.

Ключевые слова: хлебопекарские предприятия, ассортимент, хлебопекарская отрасль, теневой рынок, рынок хлеба и хлебобулочных изделий.

Annotation

A modern market of bread and bakegoodss of the Ternopil region condition is investigational in the article. On the basis of the conducted research basic problems are distinguished in activity of bakeries of Ukraine and Ternopil region. The dynamics of panification and bakegoodss is formed in the Ternopil region. Taking into account medical recommendations in relation to the consumption of bread on twenty-four hours and amount of population the recommended production of bread and bakegoodss volumes are given in the Ternopil region. The prospects of market of bread and bakegoodss of the Ternopil region development are reasonable.

Key words: bakeries, assortment, bread and bakegoodss industry, shadow market, market of bread and bakegoodss.

УДК 669.013 (477.64)

**Бут Т.В.,
аспірант,
Запорізький національний технічний університет**

ОЦІНКА ВПЛИВУ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ НА РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Регіональний розвиток розглядається як найважливіший напрям у здійсненні реформ і стабілізації економіки України. Відбувається процес самовизначення різних економічних структур, виявлення їх місця в новій суспільно-економічній системі, взаємозв'язків з іншими структурами. Необхідним елементом сучасної української реформи є перетворення структури економіки міських господарських комплексів. У містах зосереджена велика частина населення країни, сконцентрований творчий і економічний потенціали українського суспільства, що визначають розвиток народного господарства регіону та країни в цілому. Спад виробництва, що поглиблюється, зниження рівня і якості життя в містах вимагають ефективної структурної економічної політики. Отже, проблема розвитку промислового регіону дотепер залишається однією із невідкладних як на державному, так і на регіональному рівнях, потребує подальшого дослідження та розробки ефективних заходів подолання визначених проблем розвитку металургійного комплексу промислового регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку промислового регіону, зокрема вивченням особливостей їх формування, структури та типізації, ролі соціоекологічного чинника в їх формуванні займалися такі вчені, як Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. [6]. Екологічні проблеми промислових регіонів та шляхи їх подолання вивчали Зюзін В. О., Шаповал В. Ф., Зінченко Т. М., Ковган М. І. [3], Бондар О. М. [1]. Основні фактори та тенденції інвестиційного

забезпечення виробництва товарів на внутрішньому ринку регіональної промисловості вивчали Слободчикова О. А. [9], Лимич Ю. В. [5], Чермошенцева Є. С. [10], Підгірний В. В. [7] та ін. Але, незважаючи на величезну кількість наукових робіт, присвячених розвитку промислового регіону, питання, що стосуються впливу металургійного комплексу на розвиток промислового регіону, потребує проведення подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати динаміку розвитку металургійного комплексу як провідної галузі промислового регіону для пошуку шляхів подальшого соціально-екологічного розвитку Запорізької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. У першу чергу, для нашого дослідження важливим є саме з'ясування змісту поняття «промисловий регіон». Сьогодні деякі вчені розглядають промисловий регіон, зокрема Гаврилов А. І., як поєднання значної кількості підприємств, що зосереджуються на видобуванні, переробці корисних копалин, створенні продукції, що передбачає залучення під час цього процесу значної кількості трудових ресурсів [2]. Гаврилов А. І. стверджує, що промисловий регіон не є суто механічним поєднанням вузлів та агломерацій, оскільки головними учасниками його діяльності є не машини чи корисні копалини, а реальні люди, на яких лежить відповідальність за управління всіма процесами. Основу функціональної структури промисловості становлять міжгалузеві комплекси. Найбільша концентрація їх склалася в одному з регіонів – це Придніпров'ї, до якого і відноситься досліджувана нами Запорізька область.

Структура промислового регіону складається з розгляду практично всіх сфер життєдіяльності: економічна, соціальна, екологічна, демографічна, суспільно-політична, природно-ресурсна. Оскільки промисловість є провідною, найбільш технічно досконалою галуззю виробництва, де створюються знаряддя праці, предмети споживання, вона тісно пов'язана з НТП і має вирішальний вплив на рівень економічного розвитку, зрозуміло, що вона є основою індустріалізації економіки. Тому, слід зауважити, що на розвиток промислових міст, а отже й на якість їх довкілля, найбільший вплив мають промислові підприємства, серед яких на першому місці знаходяться підприємства металургійної галузі. Розташовуються промислові підприємства переважно в містах. Таким чином дослідження розвитку промислового регіону дійсно заслуговує особливої уваги. Запорізький вузол чорної металургії сформувався переважно на основі сприятливого географічного положення міста, використання води Дніпра та дешевої електроенергії Дніпровської ГЕС. Металургійний комплекс цього регіону посідає визначне місце в загальній структурі промисловості та представлений відомими підприємствами чорної та кольорової металургії, виробництвом спеціальних сталей, феросплавів та металевих виробів з них. Найбільшими підприємствами галузі є: ПАТ «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь», ВАТ «Запоріжсталь», ДП «Запорізький титаномагнієвий комбінат», ПАТ «Запорізький сталепрокатний завод». Зрозуміло, що металургійна промисловість є одною із провідних «бюджетоутворюючих» галузей економіки. Одним з показників розвитку регіону є розвиток обсягів виробництва, зокрема продукції промисловості, серед якого понад 1/3 складає металургійне виробництво, тому дослідимо обсяги виробництва даної галузі. Аналіз динаміки реалізованої промислової продукції за видами діяльності протягом 2009-2011 років свідчить, що за досліджений період відбулося значне підвищення обсягів реалізованої промислової продукції за видами діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз динаміки реалізованої промислової продукції за видами діяльності по Запорізькій області протягом 2009-2011 рр. [8]

Показник	2009		2010		2011		Відхилення (+; -)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	п. п.
Промисловість	53095438,5	100	66767992,1	100	81192449,1	100	28097010,6	-
Добувна промисловість	1269231,3	2,4	1786088,3	2,7	2085015,2	2,6	815783,9	0,2
Переробна промисловість	39355835,1	74,1	49962937,2	74,8	61060155,2	75,2	21704320,1	1,1
у т.ч. металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	15163662,2	28,5	23079062,5	34,6	28723582,3	35,4	13559920,1	6,9
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	12470372,1	23,5	15018966,6	22,5	18047278,7	22,2	5576906,6	-1,3

Так, обсяг реалізованої промислової продукції збільшився у добувній промисловості на 0,2%, у переробній – на 1,1%, а у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води, взагалі знизився показник на 1,3 %. При цьому у металургії приріст обсягів реалізованої продукції по області склав найвищий результат – це 6,9%. Зорієнтований на експорт сектор металургійної промисловості продовжує відігравати вирішальну роль у промисловому зростанні регіону. Така тенденція змушує зробити висновок, що цей фактор в металургійній галузі впливає на чисельність зайнятості населення. Але дані табл. 2

доводять зворотну ситуацію. Зайнятість у промисловості знизилась на 2936 осіб за період 2009-2011 рр. Сприятлива ситуація спостерігається лише у добувній промисловості, там відбувся приріст робочих кадрів на 0,3%. В інших галузях відбулося скорочення: у переробній промисловості – на 0,2%, у виробництві електроенергії, газу та води – на 0,1%, а незважаючи на те, що чисельність населення, зайнятого у металургійній промисловості складає 23%, у середньому у промисловості, саме у цій галузі відбулося найбільше скорочення 1,1%, порівняно з 2009-2011 рр. Це пов'язано зі зміною обсягів виробництва та рівнем оплати праці. З економічних причин промислові підприємства вимушені переводити своїх працівників на неповний робочий день, а також примусове перебування у відпустках без збереження заробітної плати, на період припинення виконання робіт [8, с. 42].

Таблиця 2

Динаміка зайнятих осіб у промисловості Запорізької області протягом 2009-2011 рр. *

Показник	2009		2010		2011		Відхилення 2011/2009 (+; -)	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	п.п.
Промисловість	176489	100	175006	100	173553	100	-2936	100
Добувна промисловість	6460	3,5	6366	3,6	6605	3,8	145	0,3
Переробна промисловість	132093	74,9	130386	74	129725	74,7	-2368	-0,2
у т.ч. металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	41906	24	41349	24	39891	22,9	-2015	-1,1
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	37936	21,5	38254	22,4	37223	21,4	-713	-0,1

* Дані наведено без найманих працівників малих підприємств та у фізичних осіб-підприємств. З 2010 р. дані наведено по підприємствах, установах, організаціях та їхніх відокремлених підрозділах із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб. Безпосереднє співставлення даних з відповідними даними попередніх років є некоректним.

Про це свідчать дані, отримані завдяки аналізу динаміки середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників промислових підприємств Запорізької області за видами діяльності протягом 2009-2011 років (грн.), наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Аналіз динаміки середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників промислових підприємств Запорізької області за видами діяльності протягом 2009-2011 років (грн.) *

Показник	Нараховано працівнику													
	За місяць						за годину, грн.							
	грн.			у % до			оплачену			відпрацьовану				
	2009	2010	2011	2009	2010	Середнього рівня по економіці			2009	2010	2011	2009	2010	2011
Промисловість	2812	3400	3920	124,8	120,9	128,6	130,4	132,2	18,34	21,55	23,6	20,47	23,88	26,74
Добувна промисловість	3745	4355	4875	124,0	116,3	171,2	167,1	171,2	24,82	28,41	36	28,90	32,89	36,32
Переробна промисловість	2514	3098	3618	125,9	123,2	114,9	118,9	123	16,56	19,65	26,8	18,45	21,70	24,5
У т.ч. металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2967	3877	4397	123,1	130,7	135,6	148,7	161,8	19,40	24,52	29,64	22,15	27,67	32,38
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3672	4281	4801	120,7	116,6	167,9	164,2	175,3	23,11	26,96	33,1	25,75	29,99	34,98

* Дані наведено без найманих працівників малих підприємств та у фізичних осіб-підприємств. З 2010 р. дані наведено по підприємствах, установах, організаціях та їхніх відокремлених підрозділах із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб. Безпосереднє співставлення даних з відповідними даними попередніх років є некоректним.

Аналіз даних в табл. 3 свідчить, що, рівень середньомісячної заробітної плати у 2011 р., в цілому по промисловості, склав 3920 грн., в т.ч. у добувній промисловості найвищі показники – 4875 грн., у переробній – 3618 грн. у виробництві електроенергії, газу та води – 4801 грн.

Показники заробітної плати металургійного виробництва серед переробної промисловості є найвищими – 4397 грн. Але, незважаючи на високий рівень заробітної плати по металургійному комплексу, спостерігається зменшення чисельності працюючих, це пов'язано в першу чергу зі збільшенням на працівників навантаження, впровадженням в процес виробництва новітніх технологій, модернізації матеріально-технічної бази і т.д.

Оскільки на підтримку металургійного комплексу працює переважна частина населення Запорізької області, то рівень заробітної плати металургійної галузі суттєво впливає на життєвий рівень населення.

Оцінюючи вплив металургійної галузі на розвиток промислового регіону, слід зупинитись на питаннях позиціонування металургійної продукції на ринку. Незважаючи на зростання цін на продукцію і високий рівень обсягу її реалізації, а також скорочення зайнятості та рівня заробітної плати, металургійній галузі потрібні реконструкція й технічне переобладнання металургійних технологій, оскільки продукція є неконкурентоспроможною на ринку. Підприємства металургії активно шукають і розробляють свою лінію поведінки на ринку, займаються аналізом складу своїх споживачів, оцінюють перспективи співробітництва з ними. Оскільки зміни попиту, які відбулися останнім часом, відбулися за рахунок дешевої сировинної бази. Хоч це і виправдовує зміни, але така ситуація не є перспективною. Продукція металургійного комплексу не відповідає світовим стандартам, що є небезпечним для розвитку металургійної галузі. Це викликано, перш за все, високим рівнем зношеності основних фондів, а також низькими темпами технічного та технологічного оновлення, невідповідністю технічного та технологічного рівня підприємств промислових галузей світовому стандарту, зростанням матеріало- та енергоємності продукції, низькою наукоємністю продукції, що виробляється в промисловому регіоні, низьким науково-технологічним потенціалом металургійної галузі, дефіцитом коштів на придбання новітніх технологій, застарілим обладнанням, яке не дає можливості впроваджувати інновації та запроваджувати нові види інноваційної продукції [6; 7]. Тож дотепер, актуальним залишається питання інвестиційного забезпечення металургійної галузі. Головним фактором, що обумовлює інвестиційний розвиток країни, є структура та обсяги інвестиційної діяльності на рівні кожного окремого господарюючого суб'єкта [9]. Оскільки розвиток регіону безпосередньо залежить від залучення власних та іноземних інвестицій, активного використання кредитних ресурсів, то доцільно зупинитись на аналізі динаміки інвестицій в основний капітал промислових підприємств Запорізької області протягом 2009-2011 р.р. (табл. 4).

Таблиця 4

Аналіз динаміка інвестицій в основний капітал промислових підприємств Запорізької області протягом 2009-2011 рр. тис. грн.) *

Показник	2009		2010		2011		Відхилення (+; -)	
	Грошова одиниця	%	Грошова одиниця	%	Грошова одиниця	%	Грошова одиниця	п.п
Промисловість, інвестицій всього, в т. ч. прямих іноземних	2932152 366519	100 100	5936445 742056	100 100	4594988 574373	100 100	1662836 207854	- -
Добувна промисловість, інвестицій всього, в т. ч. прямих іноземних	310402 38800	10,6 10,6	167721 20965	2,8 2,8	263152 32894	5,7 5,7	- 47250 -5906	-4,9 -4,9
Переробна промисловість, інвестицій всього, в т. ч. прямих іноземних	2106095 263262	71,8 71,8	5061201 632650	85,3 85,3	2922947 365368	63,6 63,6	816852 102106	-8,2 -8,2
у т.ч. металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів інвестицій всього, в т. ч. прямих іноземних	465987 58248	15,9 15,9	370831 463534	6,2 6,2	671890 83986,2	14,6 14,6	205903 25738	-1,3 -1,3
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, інвестицій всього, в т. ч. прямих іноземних	515655 64457	17,6 17,6	707523 88440	11,9 11,9	1408889 176111,1	30,7 30,7	893234 111654	13,1 13,1

* розраховано автором за даними [8]

З наведених даних табл. 4 бачимо, що обсяг інвестиційних надходжень в основний капітал за досліджуваний період зменшився у промисловості. Приріст інвестиційних надходжень відбувся лише у виробництві електроенергії, газу та води – 13,1%. Зниження спостерігається у добувній промисловості на 4,9%, у переробній – на 8,2%, а у металургійному виробництві – на 1,3%.

Не дивлячись на приріст прямих іноземних інвестицій у металургійному виробництві, який збільшився у 2011р., порівняно з попереднім на 8,4%, відбувається загрозлива ситуація у розвитку галузі. Як бачимо з даних, все ж таки відбулося скорочення інвестиційних надходжень у металургійне виробництво, хоча і невисокий відсоток. Звідси виникає ще одна з небезпечних проблем для промислового регіону – питання інвестиційних надходжень у металургійну галузь. Незважаючи на збільшення обсягів виробництва металургійної продукції, скорочення іноземних інвестицій у металургійну галузь може призвести до повільних темпів відновлення основного капіталу підприємств. Знову ж таки, низка цих причин викликана використанням застарілих технологій виробництва продукції промислових галузей, що не відповідає світовим стандартам за технічними характеристиками.

Також негативну динаміку надходжень виправдовує тривалий термін окупності проекту [5; 10]. З іншого боку проблема інвестиційного забезпечення розвитку промислового регіону полягає в уповільненні інвестиційних процесів, повільного відновлення кредитування економіки, зниження рівня державного фінансування виробництва, недостатнього обсягу прямих іноземних інвестицій для модернізації, втрати зацікавленості зарубіжних інвесторів у розвитку базових галузей, незадовільного обсягу інвестицій та темпи інвестиційного процесу відновлення основного капіталу підприємств промислових галузей [6, с. 158]. Таким чином, при обмежених інвестиціях, що не дають можливості реалізовувати прогресивні технології, виникає проблема оптимізації їх використання для виробництва тих товарів, які забезпечать максимальну економічну віддачу або максимальний прибуток від їх реалізації на внутрішньому ринку. Металургійним підприємствам необхідно для ефективного залучення інвестицій враховувати цілу низку чинників, які не лише на рівні підприємства, а й на мікро- та макрорівнях впливатимуть на їхню діяльність. Досвід зарубіжних країн доводить, що саме в цю галузь промисловості необхідно вкладати кошти, це буде ефективним як для інвестора, так і для підприємства, в яке вкладаються кошти, при цьому металургійне підприємство досить тривалий час, до реалізації інвестиційного проекту, має бути платоспроможним і ліквідним, щоб вкладені кошти не були використані в першу чергу для погашення всіх заборгованостей та відтворення матеріально-технічної бази.

Стимулювання розвитку металургійної галузі за цими напрямками дозволить не лише реалізувати конкурентні переваги внутрішнього ринку, але й матиме суттєвий кумулятивний ефект для розвитку інших секторів економіки регіону, які дозволять реалізувати конкурентні переваги нашого регіону на зовнішньому ринку. Розвиток металургійного комплексу Запорізького регіону розглядається через необхідність змін у структурі експорту й імпорту товарів. Слід відмітити, що зменшення питомої ваги експортної металургійної продукції, яке існує на сьогодні, пояснюється зростанням темпів приросту експорту механічного обладнання, машин і механізмів, електрообладнання та їх частин [8, с. 22-33]. Інші підприємства-експортери, у тому числі й металургійні, мають проблему високих виробничих витрат, через що виникає економічна неконкурентоспроможність продукції, що вимагає, у свою чергу, зниження експортних цін та модернізації товарного асортименту [4]. Ці проблеми традиційно вирішуються через модернізацію виробничих потужностей, до якої поки що фінансово не готові ні українські банки, ні самі підприємства, ні їх вітчизняні та зарубіжні інвестори комплекс проблем реалізації експортних та імпортних операцій вітчизняних підприємств, структурних змін у товарному експорті та імпорті, а також в експорті та імпорті послуг необхідно вирішити у програмі розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону, яка, у свою чергу, має бути частиною такої самої державної програми, оскільки, по-перше, значна частка податків підприємств регіону перерозподіляється в державний бюджет і звідти повинна фінансуватися модернізація регіональних підприємств-експортерів; по-друге, запорізькі підприємства експортери разом з підприємствами експортоорієнтованих областей України – Донецької та Дніпропетровської – є основними постачальниками валютних надходжень до держави [3; 4; 7]. Тому, держава має впливати на ефективність металургійного виробництва, забезпечуючи умови для його всебічного розвитку.

З вищевказаного випливає, що розвиток металургійної галузі має велику значимість у розвитку регіону. Проте, для повноцінної оцінки впливу металургійного комплексу на розвиток промислового міста, необхідно звернути увагу на вплив екологічного стану області.

Запорізький регіон визнано одним з екологічно небезпечних регіонів України, стан екологічної ситуації якого доведено у динаміці забруднювальних речовин в атмосферне повітря (табл. 5).

Наслідком розташування металургійного комплексу у промисловому регіоні є велика частка неорганізованих викидів на промпідприємствах, що сприяє загазованості житлових районів. Так, з представлених даних, поданих в табл. 5, доведено, що добувна промисловість є однією з найменших галузей забруднювання шкідливих речовин у повітря (0,5%), а до найбільших підприємств забруднення атмосферного повітря відносяться переробна промисловість – 52,2%, металургійне виробництво – 46,3%, також виробництво електроенергії, газу та води – 46,3%.

Як бачимо, що за досліджуваний період 2009-2011 рр. показник самої впливової галузі на забруднення повітря тільки збільшується: 44,9 – 45,8 – 46,4%. Ця ситуація регіону є вкрай небезпечною і є кризовою. Причина викликана недостатністю заходів, передбачених для покращення екологічної ситуації, необхідних забезпечити дотримання сучасних гігієнічних нормативів. Ця особливість вплинула на забруднення води у Дніпрі металургійними підприємствами. Якість стоків

після шламонакопичувача ВАТ «Запоріжсталь» («червона вода») не відповідає санітарним вимогам, зливі стоки з території міста практично не очищуються [1]. Очисні споруди підприємств уловлюють, в основному, тільки пил, у той час як найбільш шкідливі з'єднання – аерозолі важких металів, акролеїн, окисли азоту, вуглецю, фенол, сірчані, фтористі сполуки та інші викидаються практично без очищення. Ситуацію загострює перехід підприємств на неекологічне пальне, неритмічна робота технологічного устаткування, що є джерелом додаткового забруднення атмосферного повітря.

Таблиця 5

Динаміка викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря Запорізької області (без вуглецю діоксиду) стаціонарними джерелами забруднення за видами промислової діяльності в 2009-2011 роки [8]

Показник	Кількість підприємств, що мали викиди в атмосферне повітря			Обсяги викидів забруднюючих речовин		Розподіл викидів, %		
	2009	2010	2011	у % до 2009	у % до 2010	2009	2010	2011
Промисловість	182	180	180	120,3	105,4	99,0	99,0	99,0
Добувна промисловість	13	13	13	120,4	105,4	0,5	0,5	0,5
Переробна промисловість	142	140	140	115,9	106,6	50,8	51,4	52,2
у т.ч. металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	29	29	29	116,2	107,5	44,9	45,8	46,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	27	27	27	125,7	104,3	47,6	47,1	46,3

Перелічені проблеми Запорізького регіону суттєво впливають на демографічний характер, а саме: збільшилася частка онкозахворюваних, зріс рівень смертності, результатом забруднення атмосферного повітря є вплив екологічної ситуації на стан здоров'я жителів регіону.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, оцінюючи вплив металургійного комплексу на розвиток промислового регіону, доведено, що він має як позитивний, так і негативний характер.

Оскільки металургійний комплекс формує бюджет Запорізького регіону, виникає необхідність підтримки розвитку цієї галузі з боку державної політики. Це надасть можливість підвищити якість рівня життя населення та екологічне покращення ситуації регіону. Зокрема до позитивних моментів слід віднести: забезпечення населення регіону робочими місцями; розвиток зовнішньоекономічних зв'язків; збільшення обсягів експорту; збільшення валового регіонального продукту і т.д. В той же час до негативних моментів, слід віднести: екологічну ситуацію регіону; соціальний стан розвитку регіону; рівень смертності і т.д.

Бібліографічний список

1. Бондар О. М. Сучасний промисловий регіон: Загальна характеристика, особливості, соціально-екологічні проблеми / О. М. Бондар // Соціальні технології. Проблеми сучасного суспільства. – 2011. - № 50. – С. 74-82.
2. Гаврилов А. И. Региональная экономика и управление : учебное пособие [для вузов] / А. И. Гаврилов. – М. : Юнити-Дана, 2002. – 239 с.
3. Екологічні проблеми промислових міст та шляхи їх покращення / [Зюїн В. О., Шаповал В. Ф., Зінченко Т. М., Ковган М. І.] // Наукові праці. Науково-методичний журнал. – Т. 107, Вип. 94. Екологія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, – 2009. – С. 80-82.
4. Куреда Н. М. Оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств Запорізького регіону / Н. М. Куреда, О. О. Головань // Економіка та підприємництво. Держава та регіони. – 2009. – № 3. – С. 82-86.
5. Лимич Ю. В. Економічні умови та чинники формування й нарощення інноваційно-інвестиційного потенціалу промисловості / Ю. В. Лимич // Сталій розвиток економіки : [всеукр. наук.-виробн. журнал]. – 2012. – № 3. – С. 197-202.
6. Новікова О. Ф. Сталій розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія / Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки пром-ті, 2012. – 534 с.
7. Підгірний В. В. Проблеми державного регулювання промислового виробництва в Україні та шляхи їх вирішення / В. В. Підгірний // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 3. – С. 128-134.

8. Промисловість Запорізької області в 2011 році : [статистичний щорічний збірник] / [за ред. Г. В. Товстухи]. – Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2011. – 148 с.

9. Слободчикова О. А. Інвестиційне забезпечення виробництва товарів в умовах глобалізації / О. А. Слободчикова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_2/Slobodchikova_210.htm. [Посилання дійсне на 19.01.2013].

10. Чермошенцева Є. С. Чинники, що перешкоджають інвестуванню в базові галузі економіки / Є. С. Чермошенцева // Збірник матеріалів Днів теорії та практики інвестування : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Сучасні проблеми управління інвестиційною та інноваційною діяльністю» / [За заг. ред. д.е.н., проф. В. М. Хобти]. – Донецьк : ДВНЗ ДонНТУ, 2011. – 290 с.

Анотація

У статті проаналізовано динаміку розвитку металургійного комплексу як провідної галузі промислового регіону з метою пошуку шляхів подальшого соціально-екологічного розвитку Запорізької області. Розглянуто вплив металургійного комплексу на розвиток промислового регіону.

Ключові слова: промисловий регіон, металургійний комплекс, інновації, обсяг виробництва, оплата праці, зайнятість населення, внутрішній ринок, екологічні проблеми.

Аннотация

В статье проанализирована динамика развития металлургического комплекса как ведущей отрасли промышленного региона с целью поиска путей дальнейшего социально-экологического развития Запорожской области. Рассмотрено влияние металлургического комплекса на развитие промышленного региона.

Ключевые слова: промышленный регион, металлургический комплекс, инновации, объем производства, оплата труда, занятость населения, внутренний рынок, экологические проблемы.

Annotation

The article analyzes the dynamics of the metallurgical industry as a leading industrial region to seek further social and environmental development of Zaporozhye region. The influence on the development of metallurgical industrial region.

Key words: industrial region, metallurgical industry, innovation, production, wages, employment, domestic market, environmental problems.

УДК 332.122:379.84

**Грабар М.В.,
здобувач,**

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СФЕРА ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ РЕГІОНУ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Туризм та рекреація виступають складовою частиною народногосподарського комплексу регіону та є вагомим джерелом поповнення як місцевого, так і державного бюджету. Ця сфера господарювання не лише охоплює прямо чи опосередковано більшість галузей народного господарства, в тому числі транспорт, будівництво, торгівлю, громадське харчування, сільське господарство, житлово-комунальне господарство, мистецтво, спорт тощо, але й стимулює їх розвиток. Вагомість туризму визнано і на загальнодержавному рівні, адже, згідно Закону України «Про туризм», «туризм є одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки».

Роль туризму як фактора оптимізації господарської структури та економічного росту й каталізатора розвитку продуктивних сил регіону з кожним роком дедалі зростає. Поряд зі зростаючим значенням сфери туризму та рекреації перед нами постає проблема в оцінці його рівня розвитку та визначенні ступеня впливу на економіку в цілому. Тому для успішного управління туризмом та рекреацією пріоритетного значення набуває розгляд концептуальних основ їх оцінки з метою подальшого використання з точки зору системного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змістовий аналіз наукової літератури свідчить про те, що основні аспекти оцінки сфери туризму та рекреації зводяться до розгляду основних показників туристичної діяльності. Так, Л. П. Дядечко у науковій праці «Економіка туристичного бізнесу»